

Konya Örneği Bağlamında Tinsel Üretim ile Mekânın Karşılıklı Yapılandırıcı Etkilerinin İncelenmesi

Svitlana NESTEROVA COŞKUN*

Özet

Araştırmamız, mekân ile tinsel üretim faaliyetleri arasında karşılıklı yapılandırıcı ve şekillendirici etkileri tespit etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada öncelikle mekân ve tinsellik (maneviyat) kavramlarının belirlenmesine dikkat edilmiş, yerleşik yaşamın tarihsel evrimi konusundaki kuramsal tartışmaya yer verilmiştir. Araştırmayı olgusal verilere dayandırmak için 11.-13. yüzyıllardaki Konya'nın sosyo-politik, ekonomik ve kültürel durumu analiz edilmiştir. Araştırmada, adı geçen şehrin bölgenin en önemli entelektüel ve manevî merkez haline gelmesini sağlayan faktörler incelenmiş ve aynı zamanda kentleşme sürecinde başta Tasavvuf olmak üzere çeşitli manevî etkenlerin rolü belirlenmiştir. Konya'nın coğrafi konumu, çok unsurlu kültürel ortam, yönetimin bilim ve eğitime verdiği önem ve destek, sağlanan siyasi istikrar, ekonomik refah ve güvenlik gibi etkenler manevî üretimi teşvik etmiştir. Şehir ayrıca buluşma, alış-veriş, bilginin birikim ve aktarma yeri olma fonksiyonlarıyla, manevî mirasın arttırılmasına imkân tanımıştır. Diğer yandan, şehirde yaşayan insanların manevî değerlerinin, şehrin maddî dokusunda yansıtıldığını görmek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Mekân, Tinsel Üretim, Maneviyat, Tasavvuf, Konya.

* Yrd. Doç. Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü.

Study of the Mutual Developing Influence of Spiritual Production and Space: The Case of the City of Konya

Abstract

This study aimed to determine mutual constructive and shaping effect between space and spirituality. Therefore, first of all, the concepts of space and spirituality have been redefined and the theoretical debate on the historical evolution of settled life was given. In order to base research on factual data, the socio-political, economic and cultural situation in Konya between the 11th and 13th centuries has been analyzed. The research has identified the factors that enable Konya to become the most important intellectual and spiritual center of the region and at the same time determined the role of various spiritual factors, especially Sufism, in the process of urbanization. The research shows, that geographic location of Konya, its multicultural environment, administrative support to science and education as well as provided political stability, economic prosperity and security encouraged spiritual production in the city. As a place of meeting, exchange, accumulation and transfer of knowledge, the city contributed to the growth of the spiritual heritage. On the other hand, it is possible to see that people's spiritual values are reflected in the physical texture of the city

Keywords: *Space, Spiritual Production, Spirituality, Sufizm, Konya.*

Giriş

Uzun zamandır felsefe ve sosyolojinin dikkatlerinin dışında kalmış mekân kavramı bugünlerde sosyal bilimler alanındaki tartışmaların merkezinde kalıcı bir yer tutmuştur. Mekân eskiden düşünüldüğü gibi, doldurulmasını bekleyen boş ve edilgen bir fiziki uzam olmaktan çok, toplumsal yaşam tarzına göre dönüştürülmüş ve aynı zamanda sosyal ilişkileri şekillendiren bir etkileşim ortamı olarak ele alınmaya başlanmıştır (Lefebvre, 1991: 412; Gottdiener & Hutchison, 2011: 19). Tarihe baktığımızda, her büyük medeniyetin belirli coğrafyada kurulan merkezler etrafında gelişip yeryüzünde maddi bir iz bıraktığını görmekteyiz. Zamanla hatları belirginleşmiş şehirler insanlara bazen emsalsiz gelişme olanaklarını sunmuş, bazen de kendi bedbahtlığını sakinlerine yansıtmışlardır. Bazı şehirlerin belirli dönemlerde bilim, sanat, felsefe ve inanç ocakları haline geldikleri bilinmektedir. Felsefe ve kültür tarihi konulu çalışmalarında “zamanın ruhunun” etkisinden sıkça bahsedildiği halde¹, fikirlerin üretiminde ve olgunlaşmasında mekânsal faktörün veya “mekânın ruhunun” etkisinden bahsetmek mümkün müdür?

Fikir ve değerlerin üretimi, başka bir ifade ile ‘tinsel üretim’ ile mekânın etkileşimini araştırmak üzere, mekânsal olarak Orta Doğu ve Anadolu’da gerçek-

¹ Fikirlerin oluşumunda “Zamanın ruhunun” etkisini iddia eden en meşhur tezlerin başında Karl Jaspers’in “Eksen Çağ” görüşü örnek olarak gösterilebilir (Jaspers, 1953: 19-22).

leştigi bilinen Tasavvufun gelişme dönemini (klasik dönem sayılan 9-13. yy) ele almayı elverişli bulduk. Söz konusu dönemde çoğunlukta Selçuklu Devletlerinin idaresinde bulunan söz konusu coğrafyada birçok yerli ve yabancı bilge, mutasavvıf, din ve bilim adamı eserlerini ve keşiflerini ortaya koymuş, öğretilerini geliştirmişti. Bu durum, en bariz şekilde Konya şehri örneğinde görünür. 12-13 yüzyıllarda, Endülüslü İbn-Arabi'nin Batı'dan, Celaleddin Rumi'nin Doğu'dan, Ömer Şahabeddin Sühreverdi'nin ise Güney'den Konya'ya doğru seyahat ettiklerini biliyoruz. Sadece Doğu ve İslam Coğrafyasında değil, dünya çapında asrının en büyük bilgini sayılan adı geçen kişilerin Konya'ya gelmelerinin arkasında muhakkak birtakım somut neden ve hedefler vardı. Bununla birlikte, hepsinin Konya'yı bir uğrak noktası, çalışma ve ikamet yeri olarak tercih etmeleri, söz konusu şehirde günümüzde de fikrî zenginliği tükenmeyen eserlerini ve öğretilerini geliştirmeleri oldukça dikkat çekicidir.

Bu olgudan hareketle araştırmamızın problemiğini aşağıdaki sorular şeklinde ifade edebiliriz: "Mekânın şekillenmesine tinselliğin, tinselliğin tezahüründe ise mekânın etkisi var mıdır?", "Manevi ve entelektüel bir arayışta bulunan kişi açısından bir şehri cazip kılan nedir?" Hatta yukarıdaki soruları daha da somutlaştırarak, "Mevlana Konya'da değil, başka bir yerde yaşamını sürdürseydi *'Mesnevi'*yi kaleme alır mıydı?" diye bir soru öne sürebiliriz.

Belirlenen sorular doğrultusunda, araştırmamızda tarih ve Tasavvuf kaynaklarına ve ilgili literatüre dayanarak ortaçağ Konya şehri örneğinde mekân ile tinsel üretimin karşılıklı etkileri tespit edilmeye çalışılacaktır. Tinselliğin mekâna etkisini araştıran bölümde, Selçuklu döneminde Konya şehrinin yapısal dönüşümünde, mimarisinde ve sosyo-ekonomik teşkilatlanmasında başta Tasavvuf olmak üzere çeşitli manevi etkenlerin rolünün incelenmesi yapılacaktır. Mekânın tinsel üretime olan katkısını ele alan diğer bölümde, 12-13. yüzyıllarda Konya'nın sosyo-politik, ekonomik ve kültürel durumu analiz edilerek, adı geçen şehrin ve bölgenin önemli manevi merkez haline gelmesini sağlayan faktörler incelenecektir.

Maneviyat ve Mekân Kavramları

Mekân ve tinselliğin ilişkisini ele almadan önce, söz konusu kavramların tanımlarına yer vererek kapsamalarını netleştirmeye ihtiyaç vardır. Özellikle tinsellik kavramının geniş olduğu kadar belirsiz kaldığı açıktır. Bu kavrama netlik kazandırmak için, ona anlamca çok yakın durmakla birlikte Türkçede daha yerleşik ve Türk kültürünün somut fenomenlerine indirgenebilen *maneviyat* kavramından hareket etmek daha verimli olacaktır.² Maneviyat kavramının açıklamasına baktığımızda

² TDK Büyük Türkçe Sözlüğüne göre, Maneviyat: "1. Maddi olmayan, manevi şeyler: 2. mec. Yürek gücü, moral" gibi anlamlara sahipken, Tinsel ise 1. "Ruhsal, spiritüel. 2. Manevi, özdeksel (maddi) karşıtı" anlamında kullanılır. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&carama=kelime&guid=TDK.GTS.5a133d7f6645d0.53411758 erişim tarihi 20.11.2017.

ilk bakışta bunun da eksik olduğunu görmekteyiz. Sözlükler çoğunlukla manevi/ maddi karşıtlığına dayanarak maneviyatın ne olduğundan ziyade, ne olmadığını açıklayan negatif bir tanım yapar (“manevi olan, maddi olmayan bir şeydir”); maneviyatın tezahürlerini ise ahlak ve irade gibi olgularla sınırlı görür. Bunun yanında, maneviyatı spiritüalizm, ruh, tin, iç dünya gibi muğlak terimlerle tanımlayan spekülâtif açıklamalar da mevcuttur (Pîçan, 2004: 137).

Bu araştırmada, maneviyatı açıklamak için kelimenin kökünde etimolojik olarak bulunan ‘mânâ’ kavramını kullanmak yerinde olacaktır. Buna göre, *maneviyat; insanın kendisini, evreni, hayatı ve içinde bulunduğu tüm ilişkileri derinden kavramaya, anlamaya, anlamlandırmaya, başka bir deyişle “mânâ atfetmeye” yönelik düşünce, duygu ve eylemlerinin bütünüdür*. Bu tanım; din, sanat, edebiyat, bilim, felsefe, gibi kültürel unsurları maneviyat kavramına dâhil etmeye imkân vermektedir (Baltacı, 2013: 20). Fiziki, maddi dünyayı anlamlandırmak için ona başka bir boyut kazandırmak veya onu daha geniş ilişkiler (neden, amaç, sonuç gibi) bağlamında ele almak gerektiğinden dolayı, maneviyat adeta maddi gerçeklik düzeni üzerinden yükselmekte ve onu aşar gibi görünmektedir. Gerçekten de maneviyat sırf biyolojik ihtiyaçlarımızla belirlenmeyen ve maddi çıkarlarımıza indirgenemez bir şeydir. Maneviyat, insanın doğal nedensellik üzerine yükselmesine imkân veren, insanı diğer canlı türlerinden farklı kılan, insanı insan yapan bir özelliktir; insanın kendi biyolojik varlığının sınırlılığını aşmak ve ebediyete ulaşmak çabasıdır. Bundan dolayı maneviyat, çoğu zaman maddiyatla bağdaşmaz ve hatta maddiyatın zıddı gibi anlaşılmaktadır. Bu görüş, toplumsal hayattaki güç, zenginlik, iktidar, mevki, makam gibi vasıfların hor görülmesine, insanın biyolojik boyutunun ve güdülerinin değersizleşmesine yol açmıştır. Oysa maneviyatı ‘mânâ üretimi faaliyeti’ olarak tanımladığımızda, maddiyat/maneviyat karşıtlığı tanımında belirleyici olmaktan çıkar ve aralarındaki ilişkiyi incelememize fırsat verir.

Burada maneviyatın özelliklerini tanımlamak için inceleme konusu olan dönemde belirleyici olan Tasavvuf öğretisine başvurmanın yararlı olacağını düşünüyoruz. Zira tasavvufun bir “mânâ ilmi” olduğu bilinmektedir. Tasavvufun ontolojik anlayışına göre, kâinat “çift boyutlu” yapıya sahip olup, zâhir ve bâtın olmak üzere görünen ve görünmeyen boyutları içermektedir. Allah’ın isimlerinden olan “Zâhir” ve “Bâtın” kavramları Tasavvufta aynı zamanda “suret” ve “mânâ” sözcükleriyle de ifade edilir. Suret veya şekil, varlıkların dışsal, maddi gerçekliğine; mânâ ise içsel özüne işaret etmektedir. Tasavvuf, görünen maddi-cismani alemi Allah’ın varlığına ve O’nun yaratıcı gücüne işaret eden ve kavranması gereken bir işaret olarak görmektedir. Maneviyat ile maddiyatın karşıtlığından ziyade varlığın birliğini savunan Tasavvuf’a göre, maneviyatın görünür hale gelmesi için mânânın maddi bir surete (remiz, sembol, simge) bürünmesi gerekmektedir. Çünkü insanlar için sûretsiz mânâ ulaşılamaz, mânâsız sûret ise değersiz olmaktadır (Green, 2013: 36-37).

Aynı zamanda Tasavvuf geleneğinde **mekân**, en genel anlamda, mânânın görünmesine zemin sağlayan, cismanî şeylerin yeridir. Mekân kelimesi “kevnin yeri” anlamına gelmektedir. İbn Arabî’ye göre, bu Âlemin tamamından el-kevn (varlık alanı) olarak bahsedilmesi, Allah’ın “Ol!” demesinin en açık sonucudur. Böylece mekân kelimesinin kullanımı bize varlığa sahip olmayan bir şeyin varlık alanına girmesini anlatmaktadır (Chittick, 2014: 117-118).

Mekân kavramının güncel tanımlarına döndüğümüzde, onun fiziki parametre veya coğrafi konum olmaktan çok, insanın yaşam çevresini oluşturan ve insan izini taşıyan bir yer olarak ele alındığını görmekteyiz. İnsanların kültürleri yansıttıkları, görüşlerine uygun olarak dönüştürdükleri, kendilerini gerçekleştirme imkânı buldukları mekân; toplumsal ve varoluşsal olarak düzenlenmiş alana işaret etmektedir.

İnsanın yerleşik yaşam tarzına geçişinin bir işareti olan mekânı düzenleme ve belirli mekâna bağlanma pratiği, insanın ruhani-manevi durumuyla paralel gelişmektedir. Mekâna bağlanma olgusunu, ölenleri gömme kültürüyle ve “kutsallık” anlayışının ortaya çıkmasıyla ilişkilendiren araştırmacılar, yeryüzündeki pek çok şehrin ve yerleşimin çekirdeğini dini mekânın/mâbedin oluşturduğu kanaatindedirler (Sarıçam & Erşahin, 2014: 215). Kutsal mekân kavramının tarihsel analizi bizi Yaratılış Efsanesi ile yüz yüze bırakır. Birçok farklı dinî geleneğe göre Yaratılış, tanrısal gücün etkisiyle kaosun düzen (kozmos) haline getirilmesiyle meydana gelmiştir. Bu örnekte, düzenlenmiş mekâna kutsallık, dünyevi ve doğal olana ise kaos niteliğinin atfedildiğini görmekteyiz.³ İnsanlık tarihi boyunca değişik kültürler kutsal saydıkları mekânlar etrafında gelişmişlerdir. Farklı dinlerce coğrafyanın belirli fiziksel nitelikleri dolayısıyla kutsal sayılan bazı mekânların yanı sıra, yaşanan çeşitli olaylar neticesinde kutsallık kazanan mekânlar da bulunmaktadır. Çoğu zaman, bir mekâna kutsallık izafe edilmesi o yerde etkili olan şahsiyetlerin manevi derecesine bağlanır (Henderson, 1993: 469-472). Ancak araştırmamızda, bir mekâna manevi değer (kutsallık) atfedilmesi ve onun sembolik kullanımını değil, mekânın manevi değer ve fikirler üretimindeki katkıları üzerinde durulacaktır.

Toplumsal Yaşam Mekânının Evrimi ve Tinsellik

İnsanların yerleşik yaşam tarzına geçmesi sürecinin, toprağın işletilmesi ve köylerin kurulmasıyla başladığı kabul edilmektedir. Kırsal yaşam, belli düzeyde toplumsallaşma ve mekânın sahiplenmesiyle ilişkili olduğu halde, kentsel yaşam tarzına göre ilkel olarak fark arz etmektedir. Kırsal yaşamda toprak salt mekân olmayıp aynı zamanda hem emeğin nesnesi, hem de kutsal değer kendisi olmaktadır. Köylerde, insanlar toprağı işletmek için bir arada bulunmakta ve insanlar arası ilişkiler büyük ölçüde toprağa bağlı olarak kurulmaktadır. Kentte ise, insan-

³ “Bundan dolayı arkaik insan bir yerde yerleşeceği zaman sembolik olarak yaratılış olayını tekrar eden ayinleri icra ediyordu, çünkü bir yere yerleşmek, düzenli bir hayat sürmek, bir dünya tesis etmekle eşitti.” (Eliade, 1959: 34).

lar sırf bir arada bulunmaktan faydalanmak için aynı mekânı paylaşmaktadırlar. Uzmanlaşmanın geliştiği kentte, o zamana kadar dağınık ve örgütsüz olan birçok işlev sınırlı alanda bir araya getirilmekte ve topluluğun bileşenleri dinamik bir gerilim ve etkileşim içerisinde sokulmaktadır (Mumford, 2013: 47). Mumford'un ifadesiyle:

“Köyün mütevazı temelleri toprağın içine kök salmıştı. Fakat kent köyün değerlerini tersine çevirdi ve temelleri cennete yerleştirerek köylünün evrenini tersyüz etti. Bütün gözler artık göğe çevrilmişti. Ezeli, edebi ve sonsuz olana, her şeyi bilen ve her şeye gücü yetene iman binlerce yıl boyunca insani varoluşun imkanlarını yüceltmede başarılı oldu” (a.e., 53).

Şehir yaşamı, insanların köy yaşamında belirleyici olan doğa-insan ilişkisini keskin bir şekilde yadsımlarına neden olurken, geçimlerini doğal çevre yerine sosyal çevre ile etkileşimde elde etmelerini sağlamıştır. Kent, yabancılarla karşılaşmanın, gruplar ve topluluklar arası ilişkinin, işlevsel farklılaşmanın ve rasyonel dayanışmanın, dolayısıyla ileri düzeyde toplumsallaşmanın mekânı olmuştur.⁴

Şehrin gelişmesinde, başta teknik, siyaset, din olmak üzere üç temel etkenin önemli olduğu kabul edilmektedir (Mumford, 2013: 49). Mekânın dönüştürülmesi, insan gücünün organize edilmesi ve toplumun ortak bir hedef doğrultusunda tek beden olarak hareket etmesi için, krallar veya kabile reisleri büyük güçlere ve kozmik otoritelere dayanmışlardır. Böylece şehir, mekânın fiziki boyutu ile mananın meta-fizik (fiziki aşan) boyutunun birleşmesiyle şekillenmiştir. İnsana özgü pratiklerin en yüksek ifade türleri olarak din, sanat bilim ve felsefe, şehrin maddi dokusunda izlenebilir hale gelmiştir. Genellikle, dinî ve ritüel yapılar şehrin en önemli yerlerini işgal etmiştir; sanat ve bilim, şehrin estetik ve teknolojik boyutlarında kendini göstermiştir. Dolayısıyla, insanın manevi değerleri sözle, sesle, eylemle, davranışla, sanatla tezahür bulduğundan şehir *mananın mekânı* olarak tanımlanabilir. Maddi ve manevi boyutun karşılıklı etkileşimini XII-XIII yüzyıllarda bölgenin önemli siyasi ve kültürel merkezi haline gelmiş olan Konya şehri örneğinde izlemek mümkündür. Konya şehrinin asıl gelişme dönemi Anadolu Selçuklu Devleti zamanına denk geldiği için, şehrin tarihçesine ve bölgedeki siyasi duruma kısa bir bakış atmamız faydalı olacaktır.

Konya Şehrinin Şekillenmesinde Tinsel Etkenler

Nüfusun artışı nedeniyle Orta Asya'dan gelip Büyük Selçuklu Devleti'nin yönlendirilmesiyle Türkler 1071 yılından itibaren Bizans topraklarını fethetmeye ve Anadolu'da yerleşmeye başlamışlar. İran-Sasanî gelenekleri ve Eski Türk tö-

⁴ Medeniyet kelimesi bile Medine şehrine gönderme yaptığına göre, şehirleşme ile medeni gelişme arasında sıkı bağlantı vardır “İslam Mekke şehrinde doğmuş medeniyet kelimesine kaynaklık eden şehir anlamındaki Medine'den yayılmıştır” (Sarıçam & Erşahin, 2014: 217).

relerinin oluştuğu kültür yumağı içindeki çeşitli sosyal zümrelerden Anadolu'ya gelen insanların burada daha önceden yaşayan gayrimüslimler ile kaynaşmasıyla 1075 yılında Anadolu Selçuklu Devleti kurulmuştur (Turan, 2014: 282). Türklerin göçü Anadolu'nun sadece etnik yapısını ve siyasi haritasını değiştirmekte kalmamış, birçok medeniyete beşik olan Anadolu'nun topraklarına yeni manevi boyutu da getirmiştir: Anadolu için İslam dönemi sayfası açılmıştır.

İlk Selçuklu fetihlerinin, Haçlı seferlerinin, Bizanslarla mücadelelerin ve iç nüfuz çekişmelerinin ilk dönemde Anadolu'da şehir hayatını sarstığı ileri sürülebilir. Ancak, 12. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Anadolu Selçuklu Devleti siyasi ve idari bakımından pekişmiş, sınırları Karadeniz'den Akdeniz'e kadar ulaşmıştı. Devletin sosyal ve ekonomik refahı ise 13. yüzyıl başlarında I. Keykavus ve Alaaddin Keykubad zamanında zirveye ulaşmıştır (Köprülü, 2011: 203; Turan, 2014: 291-296; 354-359). Bu dönemde Anadolu, efsanevi zenginlik ve "şefkat diyarı" (a. e., 358) olarak ün salmıştır. Yerleşim yerlerinde ve ulaşım yollarında güvenlik şartlarının sağlanmasıyla birlikte, şehirlerin büyük üretim ve ticaret merkezlerine dönüştüğü görünmektedir. Böylece Anadolu'da belli başlı Selçuklu şehirleri kurulmuştur. Konya, söz konusu önemli stratejik noktalardan birisi olup, 11. yüzyıl sonrasında Devlet merkezi ve büyük şehir haline gelmiştir (Baykara, 2007: 1).

Selçuklular yeni yerleşim merkezleri kurmak yerine, fethettikleri Bizans şehirlerinin temelinde kendi görüşlerini yansıtan yeni bir doku oluşturma yolunu tercih etmişlerdir (Baltacı, 2013: 288). Özellikle Alaaddin Keykubad döneminde, Konya şehrinde yaşayanların her tür ihtiyaçlarını karşılayacak kurum ve tesislerin inşa edilmesi sağlanmıştır. Şehir, dış saldırılara karşı tedbir olarak surlarla çevrildikten sonra, kolay ve güvenli ulaşımı sağlamak için yol, köprü ve kervansaraylar yapılmıştır. Başta sosyal yaşama getirilen yenilikler ve yeni manevi değerler şehrin mimarisinde de yansımıştır. Müslümanların ibadet vazifelerini yerine getirmeleri için inşa edilen camiler ve mescitler, Konya'nın yeni yüzünün en belirleyici unsurları olmuştur. "Okul!" ayetine uyararak medreseler, kütüphaneler, zaviyeler kurulmuştur. "Temizlik imandadır" hadisi gereği temizliği sağlayacak akarsular şehre getirilmiş, hamam ve hastaneler inşa edilmiştir (Turan, 2010: 355).

Şehrin nüfusuna gelince, 11. yüzyılın sonundan itibaren kitle halinde Anadolu-Bizans şehirlerine gelenler içinde belirli miktarda köy ve şehirli insanların bulunmasıyla birlikte, temel kitlenin göçebe Türklerden oluştuğu bilinmektedir. Selçuklu şehirleri çoğunlukla eski Hıristiyan şehirlerinin isim ve yerleşim planını muhafaza etmekle birlikte, eski nüfusun oturmasına da müsaade etmiştir. Bu durum, şehirlerde büyük olmamakla birlikte Rum, Ermeni ve Yahudi cemaatlerin oluşmasına sebep olmuştur. Bunun yanında, özellikle 1219 yılından itibaren İslam topraklarını tehdit etmeye başlayan Moğol istilası doğudan batıya doğru ikinci büyük göç hareketine yol açmıştır. Bu durum, Anadolu'da Türkmen nüfusunun artışıyla birlikte, İranlı ve Arap unsurların ilave edilmesine sebep olmuştur. Ayrıca,

şehrin iktisadi hayatını canlandırmak için, dini ve etnik aidiyete bakılmaksızın şehirlere her sanatın usta ve zanaatkârların gelmesi teşvik edilmiştir. Söz konusu politikalar neticesinde, Konya'da çok unsurlu ve nitelikli bir şehir toplumu meydana getirilmiştir. Bu şekilde, 12. yüzyılda bu ülkede doğup-büyüyen yeni nesillerin artık bu şehri kendi öz-yurtları olarak bilmeye başladıkları ve kaynaşmış bir Konya halkını oluşturdukları söylenebilir (Baykara, 2007: 3-4).

Anadolu Selçukluları, şehir hayatının düzenlenmesi ve dengeli bir sürekliliğin sağlanması için yönetim modeli olarak İkta Sistemini⁵ uygulamışlardır. Bu sistem sayesinde, göçmen ve göçebe nüfus toprağa ve devlete bağlanmış, halk ve hükümet arasında askeri ve idari yapı ve bağlantılar kurulmuştur. Araştırmacılar, önemli bir Anadolu Selçuklu şehir merkezi olan Konya'da, sultan-malikler, emirler, tüccar ve iğdiş-zanaatkâr erbabı şeklinde dörtlü bir toplumsal gruplandırma bahsetmenin mümkün olduğunu ileri sürmektedirler (Bayramoğlu Alada, 2008: 55). Aynı zamanda, halkın günlük yaşantısının mekânı olan mahallelerde ise, en etkili kişi imamlar olmuştur. "Vilayet imamlarının vergi muafiyetine ve halkın ibadete devamına dair divan emirnamesinde" görüldüğü üzere imamlar, devletin devamını, memleket işlerinin düzenini korumak ve İslam dinini yüceltmek için önemli yönetsel, toplumsal ve dini bir mevkide bulunmaktaydılar (a. e., 60). Böylece, geniş kitlelerin sosyal etkileşimi, manevi gücü temsil eden din görevlileri aracılığıyla gerçekleşmekteydi.

Manevi değerlerin toplumsal hayata düzenleyici etkisinin başka bir örneğini, vakıf müessesesinin uygulanmasında görmekteyiz. Selçuklular, İslami geleceğe bağlı olarak, iktisadi ve sosyal refah sağlanmasında ve gelirin dağılımında önemli rol oynayan kurumlar olarak vakıfları yaygın olarak uygulamışlardır. Vakıf, "Allah'ın rızasını kazanmak için onun verdiği nimetleri, o nimetlerden mahrum olan kullarına tahsis etmek" (Baltacı, 2013: 232) biçiminde bir dinî ve ahlaki ilkeye dayandığı için, manevi değerlerin toplumun maddi olanaklarını etkilemesinin en gösterişli örneğini oluşturmaktadır. Dolayısıyla, vakıf müessesesinin sağladığı iskân ve imar düzenlemelerinin, Konya'da yerleşik hayatın gelişmesi ve zenginleşmesinde önemli katkısı olmuştur.

Başarılı politikaların sonucunda oldukça yüksek gelirler elde eden Selçuklu Devlet adamları, kaynakları şehir düzenlemelerine aktarmakla birlikte ayrıca din, bilim, sanat ve edebiyat adamlarını desteklemek için kullanmışlardır (Köprülü, 2011: 203). Selçuklu idarecilerinin cömertliği ve misafirperverliği geniş coğrafyada yankılandığı için, buraya yoğun bir bilgin ve sanatkâr akımı başlamıştır (Baykara,

⁵ İkta, "Kamu otoritesinin, tasarrufundaki arazi ve taşınmaz malların mülkiyet, işletme veya faydalanma hakkını kişilere tahsis etmesi" olarak tanımlanır. İkta sistemi, İslam devletlerinde bir kişinin mülkiyetinde olmayıp, mülkiyeti devlete, kullanım hakkı ikta sahibi denilen şahıslara ait olan toprakların vergilerinin veya gelirlerinin asker veya sivil erkâna hizmet ve maaşlarına karşılık verilmesi olarak tanımlanır. *TDV-DİA İslam Ansiklopedisi*, c.22, s.43.

2007: 6). Böylece Anadolu Selçuklular Devleti'nde, Orta Asya kültürü ile diğer İslam Medeniyeti ocaklarının yeniden bir arada olma ortamı sağlanmıştır. Yaklaşık 13. yüzyıldan itibaren Türkistan Âlimleri, Horasan Erenleri, Azerbaycan filozof ve kelamcıları Anadolu şehirlerine gelmeye başlamışlardır. Söz konusu entelektüel göç ile birlikte, siyasi ve sosyal istikrara kavuşmuş olan Anadolu'ya çeşitli tasavvuf akımlarına mensup dervişler ve tarikat şeyhleri yönelmişlerdir. Onlar, bu topraklarda kendi görüşlerini ve çevrelerini yaymak için elverişli bir ortam bulurken, siyasi iktidar da halk gözünde siyasi varlıklarını güçlendirmek ve meşrulaştırmak için zengin bir manevi destek bulmuştur (Ocak, 2010: 145).

Tasavvuf Öğretisinin Şehir Yaşamına Etkileri

Tasavvuf Öğretisinin, başta Konya olmak üzere Anadolu şehirlerinin yaşamına önemli tesirleri olmuştur. Söz konusu manevi etkinin mekândaki toplumsal ilişkilerin düzenlemesine katkıları aşağıdaki başlıklar altında ele alınabilir:

İslam'ı Yaygınlaştırma

Anadolu'ya göçlerle taşınmış Tasavvuf burada asırlar boyu yaşayan çeşitli ırk ve din mensubu toplulukların İslam'la ilk tanışmasını sağlamıştır. Ancak aynı zamanda, bu topraklara göç eden Türk boylarının İslam'ı yeni kabul etmiş veya yaşadıkları göçebelik hayat tarzının gereği İslam'ı tam olarak henüz özümseyebilmiş olmadığı söylenebilir. Dervişlerin getirdiği tasavvuf, katı kurallar dizisi veya soyut değerler olmaktan daha çok bir sosyal yaşam modeli sunmaktaydı. Böylece, Tasavvuf ile birlikte İslam çok unsurlu halk tarafından benimsenmiş, öncelikle yaşam tarzını ve ahlaki düzenleyici etken haline gelmiştir.

Anadolu'da Tasavvuf yüksek ve popüler olmak üzere ikili bir paralel yapıda gelişim göstermiştir: Zühd ve takva anlayışının ağır bastığı ahlakçı hareketle (İbni Arabi, Sadrettin Konevi, Kadiriyye, Rifaiyye Tarikatlarına vb.) birlikte, geniş kitleler arasında benimsenen ve ileriki zamanlarda evliya kültü merkezli bir "halk İslamlığının" temelini atan Horasanî tasavvufi akımıdır (a.e., 146). Tasavvufun söz konusu iki tezahürü, hem iktidarda bulunan toplumun elit kısmına, hem de halka hitap ettiği için, hüküm sürenler ve halkı ayrıca ortak anlamlar ve değerler köprüsüyle bağlayarak toplumsal bütünlüğü pekiştirmiştir.

Yerleşik Hayata Geçilmesi

Bilindiği üzere İslam, medeni yaşam tarzı olarak yerleşik şehir hayatını savunmaktadır. Anadolu'da şehirlerin yapılanmasında ve göçebe kitlelerin yerleşik hayatı kültürel anlamda benimsemesinde tasavvufi örgütlenmelerin önemli bir rolü olmuştur. Selçuklulardan itibaren süregelen ve Ahi, Derviş Baba gibi adlarla anılan çeşitli mutasavvıfların belirli bir mahallede kurdukları tekke, zaviye ve mescit gibi yapılar, şehir olarak gelişecek yerleşimlerin ilk ana çekirdeklerini oluşturmuştur.

Göçebelikten gelen toplulukların bir şeyh/derviş babanın kurucusu olduğu zaviye, mescit ya da tekke etrafında bir araya gelmesiyle, iktisadi faaliyet ve dini-sosyal vazifeler çerçevesinde oluşturulan mahalleler, zamanla çoğalıp gelişerek şehirlerin merkezi ya da çevre uzantıları olarak gelişmişlerdir. Zaviye, mescit ya da tekke kurucularının adıyla da anılan bu mahalleler, göçebelikten yerleşik şehir toplumuna geçişe aracılık eden kurum olarak da değerlendirilebilirler. Mutasavvıflar, “tekke ve zaviyeleriyle kırık kalpli, gözü yaşlı, uzak diyardan kopup gelen göçmen kitlesine hayat suyu sunuyordu” denilebilir (Aydın, 2007: 13).

İktisadî Faaliyetlerin Düzenlenmesi

İncelediğimiz dönemde, Maneviyat ve Maddiyatın bir arada olmasının başka bir örneğini iktisadi, sosyal ve kültürel fonksiyonları yerine getiren fütüvvet ve ahilik hareketlerinin yaygınlaşmasında görebiliriz. Bektaşoğlu'nun ifadesiyle, “Mânâyı madde kabuğunda geçerli kılan, maddeyi mânâ tezgâhında eğiren” (Bektaşoğlu, 2016) ahilik teşkilatı, sanat dalında çalışan insanların birer Pir'in manevi-dini önderliğinde ahlak ilkelerine dayalı ve düzenli bir hiyerarşi içinde örgütlenmelerini sağlamıştır. Ahi Evran'a göre, insanın ruh duygu ve düşünce dünyasının eşya üzerindeki yansımaları olarak kabul edilen ilim ve sanat, toplumun refah ve mutluluğunun kaynağını oluşturmuştur. Toplumun ve başkalarının çıkarlarını kendi çıkarlarından üstün tutan, işinde bilgili ve çalışkan insan modelini destekleyen Ahilik; iktisadi, sosyal ve manevi yaşamın bütünlüğünün örneği olmuştur. Toplumsal yapıda ayrı bir sınıfsal yere sahip olan esnaf kesiminin, şehir yerleşkesinde mekânsal olarak da 'çarşı' olarak belirlenen ayrı bir yeri düzenlediğini görmekteyiz (Bayramoğlu Alada, 2008: 55).

Toplumun Ortak Değerler Etrafında Birleştirme

Büyük göç sürecinin zorlukları, bölgesel çatışmalar ve Moğol istilası gibi tehditler karşısında, dünyevi nimetleri önemsemeyen Tasavvuf, yeni hayat görüşü ve ahlaki değerleriyle birlikte o devrin insanlarına psikolojik huzur sağlamıştır. Dünyadan sürülen insanlar için “Gel, ne olursan ol” çağrısından daha değerli ne olabilir? 12. Yüzyıldan bugünlere kadar aktarılıp popüleritesini kaybetmeyen “Ne olursan ol gel” çağrısı, yalnız edebî bir tabir değil, çağın ve durumun ihtiyacına karşı üretilen bir çözümdür. İnsanın en fazla ihtiyacı olan şeyin umut olduğu göz önünde bulundurulursa; ortak umutla ve inançla insanların bir arada toplanması ve “ümitsizlik dergahı” olmayan bir ortamda birlikte yaşamaları sağlanabilmiştir. Bu durumda, ancak ortak değerlere ve umuda bağlanıp, mekânı (cihanı) paylaşmanın mümkün olduğu söylenebilir.

Paradoksal olarak, bu mekânda tutunup kalabilmek için, bu mekânı koruyup kollamak anlamında bu mekâna göz dikmemek gerekirdi. Ana yurtlarından kopup, zorluk ve tehlikelerle birlikte Anadolu'ya gelmiş Türk boyları ancak umutları yerde

değil, gökte olduğu sürece hayatta kalmayı ve tutunabilmeyi başarmışlardır. Bu anlamda, “Selçuklu şehri bu dünyayı değer terazisinde öbür dünyadan önde tutan bir anlayışı değil, sonsuz olanı, fani olandan ayıran anlayışını getirmiştir” (Akyüz, 2005: 249-250). Böylece, insanların gözünü başka gerçeklere ve değerlere çevirmek yoluyla, farklı etnik ve dini grupların bulunduğu ortamda barış ve huzur içinde yaşamaları mümkün olmuştur.

Tinsel Üretimi Teşvik Eden Şehrin Fonksiyonları

Bir mekânın insana sunduğu varoluş imkânları ölçüsünde anlamı ve değeri vardır. Bu hususta, mekân ve imkân kelimelerinin aynı kökten gelmesi (*kevn* – olma, varolma imkânı) dikkat çekicidir (Demir, 2013: 394). İnsan tarafından dönüştürülmüş bir mekân olarak şehir koruma, barındırma ve istihdam gibi öncelikli işlevleriyle birlikte, sahip olduğu maddi imkânlar ve sosyal yapılarla içinde doğan veya dışarıdan gelen insanların yeteneklerinin ortaya çıkmasına ve çeşitli becerilerin geliştirilmesine olanak sunmaktadır. Kendisi bir insan ürünü olan şehir, aynı zamanda insanların üretkenliğini teşvik etmektedir. Anlam (bilgi) üretimi olarak tanımladığımız maneviyat, aşağıda ayrıca ele alacağımız gibi birbirleriyle ilişkili bazı şartların yerine getirilmesi durumunda ortaya çıkar.

Ulaşım ve Yerleşme İmkânları

İnsan hayatının niteliğini belirleyen en önemli faktörler arasında ulaşım ve yerleşme olduğu bilinmektedir (Mumford, 2013: 119). Hareket edebilme olgusu, mekânı ve zamanı birbirine endeksli ve dönüştürülebilir kılmaktadır. Ortaçağ şehirlerinin önemli işlevsel özellikleri arasında hem kolay ulaşılabilir olması, hem de tehdit durumlarında ulaşılmaz (korunabilir) olması yer almaktaydı. Konya'nın coğrafi ve idarî merkez olmasının yanı sıra güvenliği sağlanmış önemli ticaret yollarının kesişmesinde bulunması, şehri kolay ulaşılır hale getirmiştir. Şehri çevreleyen surlar ve savunma tedbirleriyle birlikte, Konya devamlı ikamet için de cazip olmuştur. İnsanın belirli şehirde yerleşip ikamet yerinin belirlenmesi, onu ayrıca iletişimsel anlamda “ulaşılabilir kılar” (Ural, 2013: 20). İncelediğimiz dönemin teknolojik durumunu dikkate aldığımızda, insanlar arasındaki iletişimde ve karşılaşmalarda, ikamet ve faaliyet yerinin bilinmesinin belirleyici olduğunu görmekteyiz. Bu durum, bilge insanların anıldıkları isimlerinde de görünmektedir: Sadreddin Konev, Mevlana Celalleddin Rumi (Anadolulu) gibi (Barthold, 2012: 84).

Buluşma Mekânı Olarak Şehir

Bilgi birikimsel bir süreçle oluştuğu ve diyalojik/diyalektik münakaşada pekiştiği için, bilginin bir insandan ziyade insanlara veya insanlığa ait olduğu söylenebilir. Bundan dolayı, bilgi üretimi için belirli seviyedeki sosyal çevrenin bulunması şarttır. Bir bilgin, başka bir bilginin fikirleriyle dolaylı (yazılı eserler sözlü aktarımlar vasıtasıyla) ya da yüze gerçekleşen sohbetlerle tanışabilir. Birinci

durumda, etkileşim tek taraflı olur; ikincisi ise iletişimde bulunan herkesin gelişmesine vesile olur. Bu anlamda, bilginlerin bir araya gelmesi, tinsel üretim için önem arz etmektedir. Özellikle Anadolu Selçukluları zamanında İran'dan ve Arap ülkelerinden gelip Anadolu'da yerleşen, Abdülmecid b. İsmâ'il el-Herevî (ö.1142), Muhammed Talakânî (ö.1217), Yusuf b. Sa'îd es-Sicistanî, (ö.1241-42) ve Ömer El-Abharî (ö.1265) gibi ilim adamları arasında yoğun bir entelektüel etkileşim gerçekleşmiştir (Ocak, 2010: 141). Değerli ilim camiası temsilcilerin yanında Mevlana Celaleddin Rumi (ö.1274), Sadreddin Konevi (ö.1274), Şirazlı Kutbeddin (ö.1310), Fahreddin İraki (ö.1289), Şeyih Necmeddin-i Razi (ö.1256), Urmiyeli Kadı Siraceddin (ö.1283), Hintli Safiyeddin (ö.1315), Evhadüddin-i Kirmani (ö.1238), Şihabeddin-i Sühreverdi (ö.1234) gibi irfan ustaları ve dini hareket önderleri Konya'da buluşup sohbetler etme ve bilgeliği paylaşma imkânı bulmuşlardır (Adnan Karaismailoğlu, 2007: 21; Baykara, 2007: 6). Dolayısıyla, söz konusu bu durum, Konya şehrinde 12-13. yüzyıllarda kaleme alınmış eserlerin ve çalışmaların sayı ve niteliğini açıklamaya yardımcı olmaktadır.

Bilgiyi Aktarma ve Muhafaza Yeri: Eğitim-Öğretim

Maneviyat söz konusu olunca, bilgi üretiminin önem taşıması kadar, bilgiyi koruma, aktarma ve iletme süreçleri de önemlidir. Bu işlevlerin yerine getirilmesini sağlayan kurumların tesis edilmesi ve ilgili mesleklerin icabetinin ve saygınlığının teşvik edilmesi gerekmektedir. Bu hususta, Anadolu'nun diğer Selçuklu şehirlerinde olduğu gibi, Konya'da da kütüphane ve medreselerin inşa edildiğini görmekteyiz.

Bu anlamda, devlet eliyle ilim ocağı olarak medreselerin teşkilatlanması, tahsilin vakıf şeklinde örgütlenmesi ve İslam dünyasına yayılması dikkat çekicidir. İlk medrese Tuğrul-Beg zamanında Nişapur'da kurulmasının ve Alp Arslan zamanında Bağdat'ta meşhur Nizamiye Medresesi'nin 1067 yılında açılmasının İslam medeniyetinin gelişmesindeki rolü malumdur (Turan, 2014: 328). Anadolu Selçuklu medreselerinde yetişen Türk âlimlerinin de muhtelif ülkelere yerleşmiş olduğunu bilmektedir (Ocak, 2010: 141).

Yönetimin Desteği

Çok geniş coğrafyadan din, bilim ve sanat insanların Anadolu ve Konya'ya gelmesinde kuşkusuz yöneticilerin tavrı belirleyici olmuştur. Bilginleri davet ederek yaşama ve çalışma imkânları sunan Selçuklu hükümdarları, yukarıda bahsettiğimiz entelektüel buluşma-karşılaşma ihtimalinin arttırılmasına katkıda bulunmuşlardır.

Ancak siyasi ve toplumsal olarak da oldukça çalkantılı bu dönemde, bilginlerin de kendi ilkelerine uyan iktidarın himayesi altında bulunmayı tercih ettikleri söylenebilir. Örneğin, birçok araştırmacı, Mevlana'nın babası Bahaidin Veled'in Belh'ten ayrılma sebeplerini incelerken, bu kararı süregelen Moğol İstilasından zi-

yade, devletteki siyasi istikrarsızlıklara ve mevcut yönetim ile görüş ayrılıklarına bağlamanın daha yerinde olduğunu ileri sürerler (Levis, 2008: 63-64; Füzuzaner, 198: 11-24). Bu durumda, Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubad tarafından davet edilmesi Bahaeddin Veled'in Konya'ya yerleşme kararında belirleyici olmuştur. Risale-i Sipehsalar'da bu olay şu şekilde anlatılmaktadır:

“İslam sultanı Alaeddin Keykubad tarafından bir topluluk Rum'dan Darü'l-Hilafeye gelmişti. Bahaeddin Veled'in o ululuk ve şöhretini görüp iradet getirdiler. Rum'a döndüklerinde, oralarından söz ederken, Bahaeddin Veled'in övünülecek niteliklerinden gördüklerini arz ettiler. Bahaeddin Veled'i görmeden sultanın içinde ona karşı büyük bir inanç yerleşti. Daima onunla yüz yüze gelmeyi istiyordu (...) Bahaeddin Veled, oradan sonra Rum'a hareket buyurdular. Sultan onun yaklaştığını öğrenince, kendisine haberciler gönderdi ve bir an önce görüşmek arzusunda bulundu. Bahaeddin Veled hazretleri kabul etti” (Ahmed, 1977: 22-23).

İncelediğimiz dönemde, siyasi iktidarın dini otoritelere karşı beslediği ilgi ve saygınlık bazı tasavvuf kaynaklarında abartılmış olsa da⁶ kuşkusuz mevcuttu. İktidarın, dini otoritelere dayanarak halk üzerindeki tesirini pekiştirmek ve siyasi varlığını meşrulaştırmak gibi pragmatik çıkarların da bulunmasıyla birlikte, hükümdarların kişisel olarak manevi ve entelektüel geleneğin içinde yer aldığı söylenebilir. Örneğin, Alaeddin Keykubad'ın Ömer Şihabeddin Sühreverdi, Bahaeddin Veled, Necmettin Razi gibi çağın en büyük bilgin ve mistikleriyle derin sohbetlerle olgunlaşmış ve Fütüvvet teşkilatı üyesi birisi olduğu bilinmektedir (Turan, 2010: 352). Selçuklu saraylarında kütüphane bölümlerinin olması, hükümdarın yalnız yüksek ilim ve kültürün hamisi olmadığına, bizzat yüksek bir kültüre sahip olduğuna işaret etmektedir. Selçuklu döneminin özelliklerini sıralarken tarihçi Durant şöyle yazmaktadır: “O devirde hemen hemen bütün kültürlü Müslümanlar şairdi. Ve yine, hemen her Müslüman hükümdar onları teşvik ediyordu” (Durant, 2004: 160). Ayrıca Osman Turan, Semerkantlı Nizam-i Aruz-i'nin “Selçuk Oğulları hepsi şiire düşkün” sözlerini aktarıyor. (Turan, 2014: 337).

Siyasi İstikrar-Siyasi Buhran

Selçuklu şehirlerinde siyasi istikrarın ve emniyetin sağlanmasıyla birlikte her tür iktisadi ve kültürel faaliyet için elverişli bir ortamın oluşturulduğunu söyleyebiliriz. Yönetimin destekleyici tutumu ve anlayışı ayrıca bilim ve bilgi insanların gözünde Konya şehrinin cazibesini artırmış olabilir. Ancak söz konusu koşullar

⁶ Ahmet Eflaki, örneğin, Konya'da “iki sultanın” buluşmasının şöyle anlatılmaktadır: “Sultanu'l-Ulema'nın geldiği haberi Sultanu'l-Umerâ'ya erişince bütün kalem erbabı ve alem sahipleri Konya ahalisi ile birlikte, onu karşılamaya çıktılar. Sultan Alâeddin, uzak bir mesafede attan indi, gidip şeyhin dizini öptü. Şeyhin de kendisine elini uzatıp sıkmasını istedi; fakat Mevlânâ eli yerine asâsını uzattı. Sultan o heybetten ve keskin bakıştan titremeye başladı” (Eflaki, 1986: 101).

önemli olmakla birlikte, insanların maneviyata yönlendirildiğini açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Aslında döneme ışık tutacak eserlerin ve manevi değerlerin meydana getirilmesi için, huzur ve rahatlığın değil, varoluşsal tehditlerin rolü daha önemlidir. Çünkü bizzat hayat, düşünürü soru sormalı, onu sorun ile yüz yüze getirmeli, cevaplardan kaçınmasını imkânsız hale getirmelidir. Bunun en güzel örneği, Mevlana'nın yaşam öyküsünde izlenebilir. Konya, Mevlana'nın eğitimi ve kişisel gelişmesi için emsalsiz imkânlar sunmuştur, ancak düşünürün olgunluk ve yazarlık dönemi, Anadolu'nun Moğol Boyunduruğuna girdiği 1240 yılından başlamaktadır. Mevlana, her ne kadar ölümüne dek güvenli bir ortamda hayat sürdürse de, yaşadığı dönemdeki tehditlerin ve tehlikenin ciddiyetinin onun yaşamı değerlendirmesinde ve anlamlandırmasında etkili olduğunu söyleyebiliriz. Başka bir deyişle, Mevlana'daki bu engin mistik yapıyı oluşturan faktörlerin başında yaratılıştan, eğitimden gelen bir taraf bulunduğu kadar, o devir insanının yaşadığı buhranların da rolü büyüktür.

Sonuç

Araştırmamızda 12-13. yüzyıl döneminde Konya şehrinde mekân üretimindeki sosyal ve manevi faktörlerin etkisi tespit edilmekle birlikte, mekânın entelektüel ve kültürel üretimdeki rolü belirlenmiştir. Mekân ile maneviyat arasında karşılıklı yapılandırıcı ve şekillendirici etki tespit edilmiştir. Ayrıca, dönemin yaygın bir manevi etkeni olarak Tasavvuf Öğretisinin; Anadolu'da İslam'ın yaygınlaşması, göçebe nüfusun yerleşik yaşam tarzına geçmesi, şehirde iktisadi ilişkilerin düzenlenmesi, nüfusun kültürel homojenleştirilmesi ve ortak değerler etrafında toplanması gibi işlevlerde önemli rol oynadığını görmekteyiz. Türklerin, fethettikleri Anadolu şehirlerinin maddi dokusunda kendi değer ve ihtiyaçlarını yansıtan köklü değişiklikler yaptığını görmekteyiz.

Manevi unsurların şehrin şekillendirilmesini yönlendirdiği gibi, mekanın sosyal faaliyetlerini teşvik ettiğini görmekteyiz. Konya'nın coğrafi konumu, çok unsurlu kültürel ortamı, yönetimin bilim ve eğitime verdiği önem ve destek, sağlanan siyasi istikrar, ekonomik refah ve güvenlikle birlikte manevi üretimi teşvik etmiştir. Şehir sahip olduğu maddi ve sosyal olanaklar sayesinde, kültürün ve medeniyetin oluşmasına ortam sağlamıştır. Günümüz dünyasının en çetin problemleri arasında olan göç, kimlik, çok kültürlülük gibi başlıkların bulunduğunu dikkate aldığımızda, söz konusu olguları birer tehdit olarak değil, fırsat ve avantaja çeviren Selçuklu Konya şehrinin tecrübesi oldukça öğretici bir örnek teşkil etmektedir.

Yukarda belirlenen olgulardan hareketle, Ortaçağ Selçuklu Konya'sında tinsel ve manevi üretim için yegâne şartların oluştuğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla tarihin zamansal olduğu kadar, mekânsal bir süreç de olduğu söylenebilir.

Kaynakça

- Akyüz, Vecdi. (Ed.) (2005). *İslam Geleneginden Günümüze Şehir Hayatı ve Yerel Yönetimler*, İlke yayıncılık, İstanbul, 2. Baskı.
- Aydın, Mehmet. (2007). *Hız. Mevlana'nın Yaşadığı Devrin Sosyal Yapısı*, "Konya'dan Dünya'ya Mevlana ve Mevlevilik", (Ed.) Nuri Şimşekler, Karatay Bel. Yayını, Konya.
- Baltacı, Cahit. (2013). *İslam Medeniyeti Tarihi*, M.Ü.İFAV Yayınları, İstanbul.
- Barthold, W. (2012). *İslâm Medeniyetini Tarihi*, (M. Fuad Köprülü'nün izah ve düzetmeleleriyle), AkÇağ Yayınları, 4.Baskı, Ankara.
- Baykara, Tuncer. (2007). *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya'ya Genel bir Bakış*, "Konya'dan Dünya'ya Mevlana ve Mevlevilik", (Ed.) Nuri Şimşekler, Karatay Bel. Yayını, Konya.
- Bayramoğlu, Alada. (2008). *Adalet. Osmanlı, Şehirde Maballe*, Sümer Kitabevi, İstanbul.
- Bektaşoğlu, Mustafa. (2016). *Ahilik ve Tasavvuf*, Diyanet Dergisi, 118. Sayı, [http://www.diyandetdergisi.com/diyandet-dergisi-22/konu-355.htm](http://www.diyandergisi.com/diyandet-dergisi-22/konu-355.htm), (erişim tarihi 20. 10. 2016).
- Chittick, William. (2014). *C. İbn Arabî*, Nefes Yayınları, İstanbul.
- Demir, Ayşe. (2011). *Mekânın Hikayesi, Hikayenin Mekânı*, Kesit, İstanbul.
- Demir, G.Y. (2013). *Mekânı Okumak*, Şehir ve Felsefe, 2. Uluslararası Felsefe Kongresi Bildiri Kitabı", Bursa.
- Durant, Will.(2004). *İslam Medeniyeti*, Elips, Ankara.
- Eflaki, Ahmet. (1986). *Ariflerin Menkıbeleri (Mevlânâ ve Etrafindakiler)*, Çev. Tahsin Yazıcı, C. I-II, İstanbul.
- Eliade, Mircea. (1959). *The Sacred and the Profane*, Translated from the French by Willard R. Trask, A Harvest Book Harcourt, Brace & World, Inc. New York.
- Feridun b. Ahmed. (1977). *Risale-i Sipehsâlâr (Mevlana ve Etrafindakiler)*, Çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul.
- Fürzaner, B. (1986). *Mevlana Celaleddin*, MEB, İstanbul.
- Gottdiener, Mark. Hutchison, Ray. (2011). *The New Urban Sociology*, Westview Press, USA.
- Green, Nile. (2013). *Sufizm: a Global History*, Wiley-Blackwell, Oxford.
- Jaspers, Karl. (1953). *The Origin An Goal of History*, (trans. Michael Bullock), New Haven, Yale University Press.
- Henderson, Martha L. (1993). *What is Spiritual Geography?*, Geographical Review, Vol. 83, No. 4 (Oct., 1993), pp. 469-472.
- Karaismailoğlu, Adnan. (2007). *Mevlana'nın Hayatı ve Çevresi*, "Konya'dan Dünya'ya Mevlana ve Mevlevilik", (Ed.) Nuri Şimşekler, Karatay Bel. Yayını, Konya.
- Köprülü, Fuat. (2011). "Selçukiler Zamanında Anadolu'da Türk Medeniyeti", Aktaran: Tülay Metin, *Tarih İncelemeleri Dergisi* Cilt XXVI, Sayı 1. ss. 201-233.
- Lefebvre, Henri. (1991). *The Production of Space*, Transl. Donald Nicholson-Smith, Blackwell, Oxford-Cambridge.
- Levis, Franklin D. (2008). *Rumi: Past and Present, East end West*, Oneworld, Oxford.
- Mumford, Levis. (2013). *Tarih Boyunca Kent*, Ayrıntı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- Ocak, Ahmet Yaşar. (2016). *Türk Süfliliğine Bakışlar*, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- Ocak, Ahmet Yaşar. (2010). *Türkiye Sosyal Tarihinde İslam'ın Macerası*, Timas Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.

- Řičan, Pavel R. (2004). "Spirituality: The Story Of A Concept In The Psychology Of Religion", Source: *Archiv für Religionspsychologie / Archive for the Psychology of Religion*, Vol. 26, pp. 135-156.
- Sarıçam, İbrahim. ERŞAHİN, Seyrettin. (2014). *İslâm Medeniyeti Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Turan, Osman. (2010). *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Turan, Osman. (2014). *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Turan, Osman. (2015). *Selçuklular ve İslamiyet*, Ötüken Yayınları, 6. Basım, İstanbul.
- Ural, Şafak. (2013). "Şehir Bilinci, Şehrin Bilinci", *Şehir ve Felsefe*, 2. Uluslararası Felsefe Kongresi Bildiri Kitabı", Bursa.